

РЕЦЕНЗИЯ

от проф. дсн Анна Мантарова (ИИОЗ при БАН)
по конкурс за заемане на академичната длъжност „доцент“
по специалност „Социология“, професионално направление 3.1.,
обявен за нуждите на секция „Публични политики и социални промени“
в ИФС при БАН,
обнародван в „Държавен вестник“, бр. 67/28.07. 2020 г.

Конкурсът за заемане на академичната длъжност „доцент“ в секция „Публични политики и социални промени“ в ИФС при БАН е обявен в съответствие със Закона за развитие на академичния състав и Правилника за неговото приложение.

В конкурса участва само един кандидат – гл. ас. д-р Светлана Дойчева Стаменова. Представените от нея документи отговарят на изискванията на ЗРАСРБ, Правилника за прилагането му, Правилника за условията и реда за придобиване на научни степени и за заемане на академични длъжности в БАН, Правилата за работа на НС на ИИОЗ.

Общо описание на представените материали

Представените материали показват, че Светлана Стаменова не само покрива, но и надхвърля Минималните изисквания на ЗРАСРБ и на БАН към научната и преподавателската дейност на кандидатите за заемане на академична длъжност „доцент“ в област 3. „Социални, стопански и правни науки“, дефинирана съгласно Класификатора на областите на висше образование и професионалните направления, утвърден с Постановление № 125 на Министерския съвет от 2002 г. (ДВ, бр. 64 от 2002 г.), и Решение на ОС на БАН от 22.10.2018 г. При изисквани 430 точки, кандидатката има 785, като няма дублиране с публикациите, представени за получаване на ОНС «доктор».

Публикациите, с които д-р Светлана Стаменова участва в обявения конкурс са: 2 монографии, 1 глава от колективна монография (издадена в чужбина), 7 студии (2 от тях, издадени в чужбина) и 12 статии. Една от студиите е в реферирано издание.

Обща характеристика на научната, научно-приложната и педагогическата дейност на кандидата

Светлана Стаменова е завършила специалност Социология в СУ през 1987г. Образователната си подготовка, получена в университета, тя неколккратно допълва. През 1994 година е придобила магистърска степен по политически науки в Централно-европейски университет (CEU), Будапеща, Унгария, Катедра по политически науки, Програма по политика и политическа икономия на пост- комунистическия преход.

През 1999 година защитава докторат в Институт за политически изследвания към Полската академия на науките с дисертация на тема „Структурни и аксиологични детерминанти на политическата подкрепа. Сравнителен анализ на Полша и България”.

През следващите години има няколко специализации – във Великобритания, Германия, САЩ, Румъния. Тази подготовка дава богата база от теоретични знания и практически умения, които да се обективират в успешна и ползотворна изследователска работа.

От 1988г. Светлана Стаменова е научен сътрудник (главен асистент) в Института по социология (впоследствие ИИОЗ и ИФС), най-напред в секция „Социален контрол, отклонения и конфликти”, а от 2018 година – в секция „Публични политики и социални промени”.

Както се вижда от приложените материали, Светлана Стаменова има активна изследователска и публикационна дейност. Участвала е в пет проекта, като на един, финансиран от МОН, е била ръководител. Съавтор е на две емпирични национално представителни емпирични социологически изследвания по важни проблеми, едното от които е международно сравнително. Изнасяла е доклади на 7 международни конференции и 11 национални научни форума, организирани от авторитетни институции и организации.

Освен научно-изследователската дейност Св. Стаменова има и няколкогодишна преподавателска практика в СУ “Климент Охридски”, ЮЗУ “Неофит Рилски” в Благоевград и Нов Български Университет, като е водила курсове по актуални и значими за обществото ни теми. Развила е и експертната и консултантска дейност. Активност е проявена и в научно-популяризаторска с изнасянето на публични лекции.

Може да се обобщи, че в работата на кандидатката определено доминира изследователската дейност (което е съвсем естествено за работещ в научен институт), но също така са застъпени и преподавателска, и експертна дейност.

В тематично отношение изследванията и изявите на Светлана Стаменова са основно в няколко взаимосвързани области – етнически отношения, гражданска и национална идентичност, отражение върху тях на прехода към пазарна икономика и многопартийна система, глобализация, ценностни системи. При анализите на конкретни проблеми в техния социокултурен контекст естествено се прави преход и се навлиза и в други тематични области, като при това се проявява висока компетентност в широко изследователско поле.

Впечатление прави наличието на много сравнителни изследвания – като със страни от Балканите, така и в по-широк периметър – от Централна Европа. Това позволява на авторката да съпостави ситуацията и процесите в България с протичащите в други страни и да се идентифицират приликите и отликите, да се изведат детерминантите им в настоящето и в изминатия от отделните общества специфичен исторически път.

Съдържателен анализ на научните постижения на кандидата

Бих искала да започна с това, че дългогодишните изследвания на Св. Стаменова са фокусирани основно към проблемна област, която се откроява като особено важна в условията на неолиберализъм и глобализация. Именно в сферата на тази проблематика (но не само на нея) могат да се открият основните нейни приноси в разширяване и задълбочаване на научното познание. Повечето от тях се съдържат в предложения хабилитационен труд, който в голяма степен е доразвитие на нейни предишни изследвания. Аз бих искала да акцентирам на следните приноси на кандидатката:

На основата на **сравнителен анализ на етничността и национализма и на конструирането на етническата и национална идентичност** в Балканския регион и в Западна Европа тя **прави съществени изводи за спецификата им и отражението ѝ върху обществата впоследствие**. Тя излага и обосновава твърдението, че етническите културно-основани нации всъщност не са толкова дефинирани от културата, колкото са основани на политически конструирани идентичности. Въпреки това, политически произведените етнически идентичности не променят „етническият“ характер на Балканските нации – те стават „етнически“ и в дългосрочен план функционират като етнически. За група Балкански

страна (България, Сърбия, Черна гора и Македония) подробно са анализирани корелациите на толерантността с придобиването на ‘модерни’ (не-традиционни) социални локации, идентичности и политически идеологии, както и със съществуващи традиционни практики с позитивно отражение върху толерантността и скъсяването на междуетническите дистанции.

Установени и обяснени са различията в детерминационните модели в страните от бивша Югославия, от една страна, и в България – от друга. За страните от бивша Югославия е очертан един общ модел, който като цяло следва модернизационния модел, но същевременно се показва и наличието на известни модификации, свързани с конкретния вид и форма на междуетническите конфликти. Индивидуализираната самоидентификация увеличава толерантността към етническите малцинства в Сърбия и Македония. В българския случай обаче, не толкова демократизацията и модернизационния тренд могат да дадат възможно обяснение за толерантност към етническите малцинства, а традиционните форми на междуетническо мирно съществуване, което е наследство от миналото. В България това, което авторката извежда като определящо в най-голяма степен толерантността към етническите малцинства, са факторите, основани на традицията, а не на модернизацията, заедно с подкрепата на ‘гражданския’ модел на етническо политическо представителство, където ударението е поставено върху индивидуалните права, независимо от принадлежност към дадена етническа група.

Чрез информация от емпирични изследвания Св. Стаменова **доказва, че етническата и политическа национални идентичности са взаимодопълващи се, а не взаимоилючващи** се понятийни конструкции в българското национално съзнание и че дихотомният характер на двата теоретично конструирани типа идентичност – ‘гражданско-политическа’ и ‘етно-културна’, не е валиден за българския случай.

Авторката **установява и обосновава твърдението си, че българският случай е в пряко противоречие с модернизационната теория за междуетническите отношения,** според която силната привързаност към етноса води до намаляване на толерантността към етническите малцинства и увеличаване на социалната дистанция към тях от страна на доминиращата етническа общност – нещо, което се потвърждава и в изследване от 2019 година на отношението към имигрантите. Анализът на събраната при изследванията на Св. Стаменова информация показва, че у нас колкото по-силна е привързаността към

собствения български етнос, толкова представителите му са по-склонни на социална толерантност към етническите малцинства в страната и обратно, слабата привързаност към етноса увеличава социалните дистанции на българите към етническите малцинства, а не ги намалява. Оказва се, че етническата идентичност на българите не само не намалява социалната им толерантност към етническите малцинства у нас, а обратно – намалява социалните дистанции спрямо тях – факт, който поставя под въпрос приеманата за даденост „разрушителна сила” на етническата привързаност по отношение на междуетническите взаимоотношения.

Св. Стаменова идентифицира и анализира политическите и етническите влияния върху националното съзнание на българското етническо мнозинство в контекста на фундаменталните социални промени, които протичат в света и изменят ролята, функциите и силата на националните държави и националните идентичности, като линията за промените в националната държава е развита в самостоятелен задълбочен анализ.

Направен е подробен критичен анализ на теориите за криза на демокрацията и с използването на информация от емпирични изследвания за политическата подкрепа в света в наши дни, се правят изводи за тяхното потвърждение и/или опровергаване.

Значителна научна стойност има базиращото се на представителни емпирични изследвания проследяване на политическата подкрепа в България в продължение на две десетилетия и анализът ѝ в социокултурен контекст.

Научното познание се разширява и с диференцирани анализи, фокусирани върху определени социални групи - имам предвид на първо място изследването на субективната социално-класова идентификация на населението на Централна и Източна Европа от 1990 до 2009 г. То показва отсъствието на единен общ модел, въпреки практически еднаквите стартови позиции и тази вариативност се обяснява с различната успешност на реформите. В самото начало на пост-комунистическата системна трансформация, субективната идентификация със средната класа в почти всички изследвани страни е многобройна от самоидентификацията с работническата и ниска класа взети заедно. Средата на 90те години се характеризира със свиване на субективната самоидентификация със средната класа на населението, докато в края на първото десетилетие на 21 век вече наблюдаваме увеличаване на идентификацията със средната класа в Централна Европа като резултат от пълното реструктуриране на икономическата и политическа среда и на

влизането в Европейския съюз. За разлика от тези страни, България показва инвариант на субективна социално-класова идентификация - двадесет години след началото на системната промяна, страната е доминирана от пирамидален тип социална структура, построен на базата на използване на субективната социално-класова идентификация на респондентите. Обяснението на това възприятие на субективния социален статус на българите през годините се свързва с огромната де-индустриализация на преходния период.

Научно-приложни приноси:

Дава разработен при операционализацията на етническата и политическа национална идентичност **комплекс от индикатори**, който може да се ползва в бъдещи изследвания, които да дадат възможност да се проследи динамиката на процесите.

Установената посока на развитие на националната идентичност на българското етническо мнозинство, както и идентифицираните неини взаимовръзки и зависимости могат да служат за полезна **основа за взимане на управленски решения с оглед на междуетническите отношения, а сега**, в период на интензивни миграционни процеси, и **за стимулиране формирането и проявата на положително отношение и толерантност към имигрантите.**

Отражение на научните публикации на кандидата в нашата и чуждестранната литература

Изследователската дейност и публикациите на Св. Стаменова са по проблематика, която е много актуална в наше време и чиято значимост далеч надхвърля границите на страната ни и авторката е видима в международното изследователско пространство. Работи на кандидатката са цитирани в 21 научни публикации (посочени от нея), като 5 са в издания, включени в SCOPUS. Предвид на факта, че откритите цитирания са изключително в чуждестранни издания, съм сигурна, че има още не малко цитирания, но те не са открити.

Критични бележки на рецензента по представените трудове, включително и по литературната осведоменост на кандидата

На фона на много богатата библиография, посочена в хабилитационния труд, прави впечатление, че българските автори почти не са представени – посочени са само две книги

на български език и една от български автори на английски език. Моето мнение е, че би било добре да се използват повече разработки на български автори - застъпници на различни позиции, и това би дало по-детайлна и многостранна картина на социалната среда, в която протичат изследваните процеси, би допринесло за проследяване на детерминационните зависимости.

С поглед към бъдещата работа на Светлана Стаменова, бих ѝ препоръчала да се насочи към изследване, което да отрази променената ситуация в страната в резултат на имигрантската вълна в периода 2013-2017 години. Интересно би било да се види дали и как пристигането и присъствието на имигрантите се отразява върху междуетническите отношения в българското общество. Дали и как то повлиява нагласите на българското етническо мнозинство към другите етноси в България. Нагласите на населението спрямо имигрантите са изследвани, проследена е динамиката, обусловеността им и пр., но въздействието на имиграционната вълна върху междуетническите отношения на местното население не ми е известно да е било предмет на целенасочено изследване.

Лични впечатления

Познавам гл. ас. д-р Светлана Стаменова още от края на 80-те години, когато и двете бяхме млади учени в Института по социология на БАН. Впечатленията ми са, че тя е ерудиран и компетентен учен, активен в научния живот, с позиция – научна и гражданска, с амбиции и потенциал за развитие. Владеенето на полски език ѝ дава достъп до повече първоизточници и възможности за сравнителни анализи.

Нямам общи публикации с кандидатката.

Заклучение

На базата на впечатленията си за цялостната работата на д-р Стаменова – от публикацииите, информацията за преподавателската ѝ и експертна дейност, както и от личните си впечатления от нея като учен в периода на дългогодишната ни работа в една секция, убедено мога да кажа, че тя притежава всички необходими качества, за да заеме академичната длъжност „доцент“. Препоръчвам на членовете на научното жури да гласуват с „да“, както и на уважаемия НС да избере д-р Светлана Стаменова за доцент.

Проф. дсн Анна Мантарова